

Direktør Gunnar Jahn's foredrag
på Norges Banks representantskapsmøte 13. februar 1950.

Det år vi har bak oss har vært rikt på politiske og økonomiske hendinger.

Politisk har det vært tilløp både til avspenning og til økt spenning. Jeg behøver bare nevne ordningen av krisen i Berlin og dannelsen av Den vest-tyske stat, løsningen av Palestinakonflikten i Midt-Østen og erklæringen av Indonesias selvstendighet. Men det har også vært uro og krig andre steder, og ved slutten av året var vi vitne til kommunistenes seir i Kina.

Hvilken virkning alle disse hendinger vil få på verdens, Europas og på vår økonomi i det år vi nå er inne i og i de år som kommer, det vet vi ikke. Men noe kan vi ane. Vi er kommet et steg på den vei som leder bort fra Europas herredømme over folk av andre raser. Det er en vei som fører til at nye nasjonalstater blir dannet, nye stater som vil gå inn for utvikling av sin økonomi og for å heve levestandarden hos sine folk. Men dette vil ta tid og for at det skal kunne lykkes, må det skje gjennom tilførsel av fremmed kapital.

Nå vet vi at det er knapt om kapital i verden. Europa, som tidligere kunne eksportere kapital, tar selv mot hjelp utenfra, og de almene betingelser for investering av privat kapital er ikke gunstige. Men både av politiske og økonomiske grunner settes det nå mye inn på å lede kapitalstrømmen til de underutviklede land. Vi må derfor vente at U. S. A., som er det eneste land som har evne til stor kapitaleksport, vil øke sine kapitaloverførsler i form av lån og gaver til disse nye landene. Selv om dette i det lange løp vil bli til Europas gagn fordi det vil fremme produksjon og varebytte i verden, kan det i første omgang komme til å minske kapitaloverførselen til Europa.

Men Vest-Europa, som er vår del av verden, trenger ennå tilførsel av kapital til tross for at produksjonen er steget også i 1949, og vi vet i dag at den framgang alle vesteuropéiske land har hatt i produksjon og levestandard, den hadde ikke vært mulig uten lån og gaver fra U. S. A.

Alle kjenner til hvorfor og hvordan Marshall-planen ble realisert: den meget kritiske situasjon i Vest-Europa i 1947, den hjelp som kom fra U. S. A. og den betydning denne har hatt fra 2. kvartal 1948 og til nå. Jeg minner om Interimsrapportens analyse av Vest-Europas stilling i fjor og dens noe pessimistiske syn på utviklingen etter at Marshall-hjelpen hadde virket et år, dens konklusjon om at en neppe ville nå det mål en hadde satt seg: at Vest-Europa skulle greie seg selv fra 1952 av uten ekstraordinær kapitaltilførsel utenfra.

Etter at denne rapport ble gitt er det gått over et år, og det er skjedd mye i Europa siden da. Riktignok er produksjonen steget over alt, men betalingsbalansen overfor U. S. A. har framdeles vært ugunstig. Utviklingen av Storbritannias balanse overfor dollarområdet førte til at dets gullreserver ble sterkt redusert, og følgen av dette ble at det engelske pund ble devaluert den 18. september 1949. Som kjent har de vesteuropéiske land og flere uteneuropéiske også devaluert, de fleste i samme forhold som pund.

Devalueringen er viktig, men av større betydning er den begynnende liberalisering av handelen mellom Marshall-landene, foreløpig realisert ved innføring av de såkalte frilister.

Det blir disse to ting, devalueringen og den begynnende liberalisering av handelen, som kommer til å sette sitt preg ikke bare i de européiske lands ytre, men også i deres indre økonomi i 1950. Mange européiske land kan bli nødt til i større eller mindre grad å legge om det økonomiske system de har levd under etter krigen. Dette gjelder også Norge og av den grunn blir det kanskje viktigere enn noen gang før å kjenne vårt lands reelle stilling.

Jeg begynner med balansen overfor utlandet. Det har nesten til overflod vært pekt på at Norge gjennom store deler av det 19de og 20de århundre har hatt underskudd på sin betalingsbalanse, eller for å si det på en enklere måte: Norge har vært et kapitalimporterende land. Stort sett har underskuddet eller importen av kapital vært størst i investeringsperioder, og ofte har kapitalimporten gjennom lån i utlandet vært det primære, underskuddet et uttrykk for at en har nyttet lånene. Disse underskudd har gjerne vært betraktet som et tegn på at vår økonomiske stilling var ugunstig, dette som regel uten grunn. Alle kapitalimporterende land har underskudd på sin balanse overfor utlandet. Det hadde også U. S. A. i det 19de århundre. Hensikten med kapitalimporten er nemlig å hjelpe til å utvikle et lands produksjonsliv slik at det i sin tid kan balansere sin utenrikshandel på et høyere nivå enn før kapitalimporten begynte.

Den kapital Norge har importert i tidligere tid besto foruten av Statens og kommunenes utenlandske lån opptatt på det frie kapitalmarked, vesentlig i privatkapital som ble investert i norsk næringsliv. Etter krigen har det vært meget snevre grenser for det en kunne låne på disse måter. Den kapitalimport en har trengt, har overveiende bestått av lån og gaver fra U. S. A.: lånet i den amerikanske Export-Importbank og Marshall-millionene. Om de siste — som nå synes å bli den eneste betydelige kilde til kapitalimport — vet vi at de vil minske år for år, og forutsetningen er at de skal falle helt bort i løpet av 1952. Derfor er det så viktig å vite hvordan vi står i dag og hvordan balansen har utviklet seg.

Til illustrasjon vil jeg i år som tidligere bruke Norges Banks betalingsstatistikk som viser forholdet mellom inn- og utgang av de løpende betalinger i årene 1947, 1948 og 1949. Etter denne statistikk var underskuddet omregnet i norske kroner 994 millioner i 1947, 760 mill. i 1948 og 1 105 mill. i 1949. Denne bevegelse i underskuddet er i en meget stor utstrekning et uttrykk for hvor store lån og gaver vi har hatt til disposisjon. Nedgangen i underskuddet fra 1947 til 1948 er således et uttrykk for vår vanskelige betalingsstilling før Marshall-hjelpen begynner å virke i siste halvår 1948, og oppgangen i 1949 er et uttrykk for at Marshall-hjelpen har virket.

Vi har da også hatt en noe større utgang av valuta til import i 1949 enn i 1948, nemlig 2 727 mill. kr. mot 2 477 mill. i 1948.

Våre inntekter av eksportvaluta er mindre i 1949 enn i 1948. De var i 1947: 1 813 mill. kr., i 1948: 1 944 mill. kr. og i 1949: 1 886 mill. kr. Underskuddet på import/eksport-sektoren blir derfor 894 mill. kr. i 1947, 533 mill. kr. i 1948 og 841 mill. kr. i 1949.

Men også de andre poster i vår balanse har vist underskudd, og dette har steget fra år til år. I 1947 var det 100 mill. kr., i 1948: 227 mill. og i 1949: 264 mill. kr.

Dette skal vi merke oss, for det er disse andre poster i vår betalingsbalanse som tidligere har gitt overskudd, eller har dekket en del, til sine tider hele importoverskuddet på vår betalingsbalanse. Grunnen til at det ikke er så i dag er at skipsfartens inntekter i de siste år har gått til dekning av utgifter innen skipsfartsektoren selv. Denne sektor har nemlig i 1949 gitt et underskudd, som etter valutastatistikken var på 20 mill. kr. I 1948 var det et lite overskudd på ca. 13 mill. kr. Hovedårsaken til denne utvikling er at utgiftene til å bygge opp flåten har vært så store i disse årene.

De andre poster i vår balanse — rente- og avdragskonto, lisenskonto, reisekonto m. m. — har vist stigende underskudd. Den synlige balanse for reise: ga således et underskudd på 49 mill. kr. i 1949.

Vi kan av dette slå fast at året 1949 viser underskudd på alle hovedsektorene i vårt mellomværende med utlandet, et underskudd som har gjort seg gjeldende praktisk talt overfor alle land, enten Marshallhjelpen har vært bestemmende for importen eller ikke.

Mange vil som før i tiden si at vi importerer for mye. Men det er galt. I forhold til det innenlandske behov er importen heller for liten. Det er riktigere å si at våre valutainntekter er for små, og det skyldes først og fremst at det har vært for liten inngang av eksportvaluta.

Mest utpreget er dette for våre eksportinntekter i dollar. De var i 1947: 58,2 mill., i 1948: 47,4 mill. og i 1949: 27,1 mill. Men heller ikke inngangen av pundvaluta har vært tilfredsstillende i 1949. Den var i 1947: 31,5 mill., i 1948: 36,7 mill. og i 1949: 32,9 mill. Og selv om inngangen av andre eksportvalutaer har steget, så har ikke dette hjulpet på den almene balanse.

Heller ikke har våre netto-fraktinntekter vært hva vi ventet. Fraktene har nemlig ikke steget så sterkt som prisene på våre importartikler. Vår samlede byttebalanse overfor utlandet — the terms of trade — har derfor vært ugunstigere enn i årene før krigen.

Hvordan har vi nå dekket underskuddet, og hvor store er våre beholdninger av valuta?

Jeg har i tidligere år nevnt at vi for hvert år som er gått har dekket mer og mer av vårt underskudd ved lån og gaver. I 1949 har vi dekket ca. 70% av underskuddet med Marshallpenger, ca. 17% ved å trekke på plafondkredittene, og resten ved å tære på våre beholdninger. Det som gjør stillingen så alvorlig i denne utvikling er at vi har trukket så mye på plafondkredittene. Som kjent blir det ved de tosidige betalingsavtaler tatt med en bestemmelse om gjensidige plafondkreditter, som gir hvert av de to land rett til å trekke på hverandre. En mindre del av plafondkredittene er gjerne rentefri, mens det for den største del må betales renter enten i form av vanlige kontorenter eller ved at Staten utsteder statsveksler. Hensikten med plafondkredittene er å utjevne de sesongsvingninger som oppstår i betalingene

fordi både import og eksport er sesongbetonet. Nå har det vist seg at våre plafondkreditter har hatt en tendens til å fryse fast, og det vil si at en for å dekke sin import har pådradd seg gjeld som etter sin art er kortsiktig. Så lenge denne ikke er avbetalt eller konsolidert, er den et usikkerhetsmoment i alle kalkyler, og som kontogjeld må den stilles i forhold til våre reserver. Den berører med andre ord i høy grad vår likviditetssituasjon. Denne kontogjeld er steget fra år til år, og hvis vi tenkte oss å gjøre den opp i dag, så ville vår valutabeholdning, det vil si Norges Banks, valutabankenes og redernes beholdninger, tilsammen ikke beløpe seg til mer enn 213 mill. kr.

Våre brutto-beholdninger består i dag så å si utelukkende av dollar, gull og pund. Pundbeholdningen som ved nyttår 1949 var på 20,4 mill., var pr. 1/1 1950 på 15,2 mill., hvorav ca. 4 mill. var rene likvider i Norges Bank og bankene. Dollarbeholdningen — dollar og gull — var pr. 1/1 1949: 64,8 mill. og pr. 1/1 1950: 56,5 mill. Av de siste var 39 mill. rene likvider i Norges Bank og bankene.

Selvsagt må vi ikke regne med at vi blir nødt til å dekke hele kontogjelden av våre bruttobeholdninger. Men gjelden må etter all sannsynlighet dekkes innen et forholdsvis kort tidsrom. Derfor må vi alltid ta hensyn til den når vi legger planer for vår import i kommende år. Vi har med andre ord trukket vekslers på en framtidig eksportøkning.

Denne oversikt viser at vi hittil ikke har greid oss bare med Marshallhjelpen. For å kunne holde vårt importnivå har vi måttet stifte kortsiktig gjeld, og dette i en periode da Marshallhjelpen er størst, og devalueringen og frilistene ennå ikke har fått tid til å virke. Disse forhold er det som gjør stillingen så alvorlig når vi står overfor muligheten av å måtte utvide frilistesystemet og gå inn for en ny betalingsordning.

Vi kan nå spørre om ikke devalueringen har rettet noe på vår balanse. Til det vil jeg si at det synes som om den foreløpig har hatt noen virkning på vår dollarbalanse. Denne viste nemlig i siste kvartal av 1949 et meget lite underskudd. Men årsaken til dette var først og fremst at utgangen av dollar til import har vært overordentlig liten. Dette skyldes nok for en del at det ble utstedt få lisenser i sommer da vår dollarbeholdning var nede på et lavmål, men det kommer nok også av at importørene har holdt seg tilbake på grunn av de høye prisene.

Skal en dømme etter inngangen av eksportvaluta, så har devalueringen hatt meget liten om i det hele noen virkning på eksportsiden. Riktignok er inngangen av dollareksportvaluta noe høyere i siste kvartal 1949 enn i første og annet, men ligger langt lavere enn i 1948. Det er for tidlig å si om de svake tendenser til bedring av dollarsituasjonen som siste kvartal viste, vil bli varige, men skulle de være det, er det naturligvis en vinning. Men vi må merke oss at vårt balanseproblem ikke bare er et dollarproblem. I dag er de fleste valutaer harde valutaer for oss, og balanseproblemet blir et av de viktigste i vår økonomi i årene vi har foran oss.

Balanseproblemet er ikke nytt. Det har vi alltid hatt, og det vil selvsagt gjøre seg sterkest gjeldende i en gjenreisningsperiode, særlig når denne kombineres med utvitelse av næringslivet og heving av levestandarden hos storparten av folket.

Tidligere prøvde en å virke på balansen via renten og prisene. Det var effektivt for så vidt som en kunne rette opp balansen, men det hadde mange uheldige virkninger på vår indre økonomi under tilpasningsperioden

og var ofte ledsaget av arbeidsledighet. Det forutsatte også at justeringen via verdiene kunne påvirke kapitalstrømmen mellom landene.

Etter krigen har en prøvd å påvirke balansen ved på den ene side å tilpasse importen etter våre inntekter av eksport, skipsfart etc., lån og gaver. På den annen side har en prøvd å legge vekt på å utvikle våre eksportnæringer, først og fremst skipsfarten og den hjemmeindustri som kan erstatte import.

Men hittil har det ikke lyktes ad denne vei å bedre balansen, og årsaken til dette må vi for en vesentlig del søke i utviklingen av vår indre økonomi. Til belysning av denne er det samlet et stort materiale i Nasjonalbudsjettet og i Statistisk-Økonomisk Utsyn for 1949, utgitt av Statistisk Sentralbyrå. Jeg kan for så vidt vise til disse publikasjoner. Skulle jeg selv karakterisere året 1949, så ville jeg si at det har vært et utpreget høykonjunkturår, det mest utpregede vi noen gang har hatt, etter det samlede produksjonsresultat å dømme.

Men det ville være ufullstendig å karakterisere denne høykonjunktur bare ved å vise til stigning av produksjonen, noe den har til felles med de høykonjunkturår vi kjenner fra tidligere tid. Etterkrigstidens konjunktur her hjemme karakteriseres også ved at pengemarkedet år etter år har vært lett med usedvanlig lav rente, og ved at prisnivået har vært holdt konstant gjennom prisregulering og subsidier. Varestrømmen til konsumformål har vært holdt tilbake og vært ujevn, investeringene har vært meget høye selv for en høykonjunktur å regne, og nominallønnen har steget sterkere enn prisnivået. Vi har heller ikke opplevd en høykonjunktur tidligere hvor arbeidskraften i den grad er blitt en minimumsfaktor som i løpet av 1948 og 1949.

Bakgrunnen for hele etterkrigstidens økonomi har vært gjenreisningen og utvidelsen av produksjonsapparatet. Dette måtte bli det primære mål. Men sideordnet med dette har hensikten vært å skape det en kaller en velferdsstat hvor inntekter er jevnt fordelt og gjennomsnittslevestandarden i stadig stigning. Etter de oppgaver som finnes om vår indre økonomi er mye av dette også lyktes. En kan peke på produksjonsapparatets oppbygging i den ene næring etter den annen, og en kan konstatere oppgang i levestandard for meget store deler av folket, selv om det er for lite av mange konsumvarer. I 1949 regner en med at nettoinvesteringene steg med 440 mill. kr. eller fra 21% av nasjonalproduktet i 1948 til 24,5% i 1949. Samtidig steg konsumsjonen med 530 mill. kr. Denne investeringsrate er usedvanlig høy også etter internasjonal målestokk. At den måtte bli høy etter krigen er naturlig. Vi har alle vært enige om at alle krefter måtte settes inn på å bygge opp igjen landet. Spørsmålet er om den er for høy i forhold til våre effektive ressurser. Svaret på dette gir vår betalingsbalanse og arbeidsmarkedets stilling, som jeg kommer tilbake til senere.

Dere har hørt hvordan betalingsbalansen har utviklet seg og vil av det forstå at den stadig har vært på bristepunktet. Men dette er et uttrykk for at våre investeringer og vårt konsum ligger for høyt i forhold til våre ressurser. I denne tid har importen av investeringsvarer hatt første prioritet, og likevel har det meget ofte vært mangel på disse varene.

Et annet spørsmål en kan reise er om investeringene har hatt den riktige retning. Hvis jeg ikke tar feil, så har hensikten vært å gi prioritet til de næringer som kunne bedre vår balanse overfor utlandet så hurtig som

mulig. Dette gjelder f. eks. oppbyggingen av handelsflåten. Men et slikt mål er ikke lett å nå på alle områder. Jeg har i mine tidligere årstaler pekt på at produksjonen i eksportindustrien alt i alt har utviklet seg mindre enn produksjonen i hjemmeindustrien, og til tross for en sterk vekst i de siste to år ligger den ennå langt tilbake. I hvilken grad dette skyldes selve investeringene i de to grupper, er ikke lett å se. Det tallene sier er at bruttoinvesteringene i industrien, bortsett fra kraftutbyggingen, var dobbelt så høye i hjemmeindustrien som i eksportindustrien i årene 1946 og 1947 og ca. en tredjedel høyere i 1948. Tall for 1949 foreligger ikke.

Av investeringene i hjemmeindustrien er en ikke uvesentlig del skjedd i hva en kaller valutasparende industri. Man kan vel derfor si at en del av investeringene i hjemmeindustrien også tar sikte på å bedre den ytre balanse. Resultatet av denne meget store investering i norsk næringsliv er at store deler av produksjonsapparatet er fornyet og utvidet, men samtidig er det andre deler som er nedslitt og ikke utvidet. Det er for så vidt en skjevhet i utviklingen som må så være når en skal velge mellom forskjellige formål. Vi må også være merksame på at det er grodd opp mange virksomheter her hjemme etter krigen som har lagt beslag på investeringsressurser og som ikke svarer til planene. Dette er et utslag av den tendens til selvforsyning som vi finner igjen over alt i Europa etter krigen, en tendens som er blitt styrket gjennom den importpolitikk en har måttet føre. Men virksomheter som gror opp i en slik tid i et lukket hjemme-marked hvor alt kan selges, er ofte drevet fram i drivhus. Prøven kommer når markedene åpnes eller om en vil, vinduene settes på gløtt. Så kan det også være med den industri som regnes å være valutasparende. Greier den ikke konkurransen når importen blir fri, vil mye i sin tid måtte avskrives som tapt investering.

Jeg har trukket dette fram til karakteristikk av en side av vår indre økonomi.

Jeg nevnte tidligere arbeidskraftsituasjonen som et av tegnene på at investeringene var for høye. Vi vet at arbeidskraften i flere år har vært en minimumsfaktor, og dette er blitt mer utpreget etter hvert. At en produksjonsfaktor blir en minimumsfaktor vil i første omgang lede til at en søker så langt det er mulig å erstatte den med andre faktorer, eller med et moderne uttrykk, en rasjonaliserer. Rasjonalisering tar tid og krever kapital, men selv om det rasjonaliseres, er det en grense for hvor langt en kan bringe arbeidskraftsbehovet ned. Selvsagt er ikke grensen nådd her hjemme, men under den investeringsperiode vi er inne i, vil etterspørselen etter arbeidskraft bli stor fordi anleggs- og byggearbeid er arbeidskrevende virksomheter. Arbeidskrevende er også mye av den industri som etter produksjonsindekset har utviklet seg sterkest. Dette fører til at det blir mangel på arbeidskraft i jordbruk, at det enkelte år har vært for lite folk i skogbruket, at gruvene klager over mangel på arbeidskraft, og at det i 1949 ikke var det mannskap til fiskerflåten i Finnmark som var å ønske. Det er med andre ord gått ut over enkelte av de næringer som ut fra hensynet til vår ytre balanse hadde høy prioritet. Annet var heller ikke å vente. Menneskene driver nå som regel ikke økonomisk virksomhet av samfunnsmessige grunner. Enten de er arbeidere, funksjonærer eller driver for egen regning søker de fleste dit hvor de kan få det største utbytte av sin innsats. De samfunnsmessige behov og prioriteter kommer sjelden med i overveielser når det gjelder valg av arbeid. Derfor vil en i et regulert samfunn, bygd på en prioritetsordning av

produksjonen, hvor en mer eller mindre har sjaltet ut de verdibestemmende faktorer og hvor arbeidskraften er en minimumsfaktor, før eller senere måtte ta fra folk retten til å velge arbeid, om en vil nå sitt mål. Dit er vi ikke kommet i Norge, men det er klart at fordelingen av arbeidskraften i dag ikke er den beste sett ut fra et alment synspunkt.

Til karakteristikkk av vår indre økonomi har jeg pekt på framgangen i produksjon, investeringenes omfang og retning, og utviklingen på arbeidsmarkedet. Men skal vi forstå noe av vår økonomi, må vi ikke glemme det jeg vil kalle pengesiden.

Jeg har i mine fire tidligere årstaler gang på gang behandlet denne og understreket den betydning den har hatt og har fordi den både via inntektsstrømmen, oppsparte midler og et lett kredittmarked har en meget stor virkning på etterspørselen etter investeringsgoder. En behøver ikke være økonom for å forstå at en stigning i inntekter i kroner under et stabilt prisnivå øker etterspørselen etter varer og tjenester, og at tilgangen på egenkapital i kroner og billige lån under ellers like forhold vil virke til økt investering. Det er situasjoner hvor det er riktig å gå inn for å gi virksomheten en stimulans via pengesiden, men det gis også situasjoner hvor pengeligheten bidrar til at virksomheten presses ut over grensen for det mulige, eller for å bruke et bilde fra min årstale for tre år siden: en forsøker å dekke flere og større behov med nasjonalinntekten enn det er mulighet for. Denne utvikling er det vi kaller inflasjonspreget, selv om selve inflasjonen ikke kommer til uttrykk i prisstigning i et samfunn hvor renter, priser og valutakurser er spikret fast. Den gir seg i vår tids samfunn først og fremst uttrykk i knapphet på produksjonsfaktorene: arbeidskraft og kapitalgjenstander. På denne måten har den meget stor virkning på hele vårt økonomiske liv, og har foruten å bidra til de positive sider av utviklingen, også bidratt til den mangel på balanse det er i både vår indre og ytre økonomi.

Jeg skal ikke ta opp igjen det jeg tidligere har sagt i disse årstalene om pengesiden, saneringsspørsmålene, okkupasjonskontoen m. m. Jeg vil nøye meg med å se på utviklingen i 1949 og vår stilling ved utgangen av året. Som i fjor tar jeg mitt utgangspunkt i Norges Banks regnskap.

De to viktigste passivposter i Norges Bank — seddelomløp og folioinnskudd var pr. 31/12 1948: 8 373 mill. kr. og pr. 31/12 1949: 7 503 mill. kr., altså en nedgang på 870 mill. kr. Seddelomløpet steg med 144 mill. kr. fra 2 191 mill. til 2 335 mill. kr., og folio gikk ned med 1 014 mill. til 5 168 mill. kr. Dette siste tall er en målestokk for det som teoretisk kan trekkes på Norges Bank. Men først ved å dele foliokontoen opp kan en få noen idé om hva den betyr.

Jeg vil først behandle de konti bankene har herredømme over, folioinnskudd + statsvekselkonto. Disse konti var på 2 457 mill. kr. pr. 31/12 1948 og 1 775 mill. kr. pr. 31/12 1949. Bankene har altså trukket 682 mill. kr. ut av Norges Bank i 1949. I 1948 trakk de ut 683 mill. kr. Oppsigelsen av statsvekslene førte altså ikke til at bankene trakk mer på Norges Bank i 1949 enn året før. Bankene representerer almenhetens krav, det samme gjelder riksinnskuddene som i 1949 gikk ned med 170 mill. kr., og spesialkontoen for erstatning for krigsforlis som gikk ned med 44 mill. kr. Tilsammen er det på disse tre konti trukket ut 896 mill. kr. av Norges Bank mot 858 mill. kr. i 1948.

De andre store foliokonti er de som Staten og andre offentlige myndigheter har herredømme over. Disse utgjør i alt pr. 31/12 1949: 2 202 mill. kr., mot 2 358 mill. pr. 31/12 1948, en nedgang på 156 mill. kr. Statens egne konti gikk ned med 202 mill. kr., offentlige konti steg med 46 mill. kr. Av Statens konti var 654 mill. den spesielle reguleringskonto som ble opprettet den 7. september 1949, og som det ikke kan trekkes på uten særskilt Stortingsvedtak, 317 mill. er motverdien av Marshall-dollar, 250 mill. krigsskadeavgift og 110 mill. kr. verneskatt. Disse konti er foreløpig bundet eller reservert til bestemte formål. Statens ordinære konti viser en nedgang på 726 mill. kr., fra 872 mill. til 146. En del av denne nedgang kommer av at nettoprovenyet av Statens lån i den amerikanske Export-Importbank og Kanada, i alt 362 mill. kr., ble overført til reguleringskontoen. Til denne konto er også overført midler fra engangsskatten og fra kontoen for motverdien av lån en har mottatt gjennom Marshall-hjelpen. Av andre viktige posteringer på Statens konti er å merke at 365 mill. kr. av Marshall-pengene ble brukt til reduksjon av okkupasjonskontoen, det samme gjelder 100 mill. kr. av engangsskatten, eller i alt 465 mill. kr. På okkupasjonskontoen ble det avskrevet 810 mill. kr., hvorav 345 er avskrivning av tidligere steriliserte beløp.

Resultatet av alle disse bevegelser i foliokontiene er at de samlede foliokrav på Norges Bank er gått ned med 1 014 mill. kr. i 1949. Det som alt i alt kan trekkes på Norges Bank representerer 5 168 mill. kr. Herav er foreløpig bundet ved reguleringskontoen 654 mill. og i Marshall-midler 317 mill. kr. Hvis en kan gå ut fra at det ikke blir trukket på reguleringskontoen og at Marshall-pengene ikke blir satt i omløp, utgjør foliokravene på Norges Bank pr. 31/12 1949: 4 197 mill. kr. Herav har norske banker 1 775 mill., riksinnskuddseierne 580 mill., rederne 166 mill., Staten 424 mill., offentlige konti 807 mill. og utenlandske banker 326 mill. kr. + 89 mill. i statsveksler. Av disse konti er de som lettest mobiliseres bankenes 1 775 mill. kr., redernes 166 mill. kr. og Statens 424 mill. kr. De offentlige konti er satt sammen av meget ulike poster, både av inntekter som er på vei til Staten, ut fra Staten og offentlige virksomheters driftskonti. De har ikke vist stor bevegelse. Utenlandske bankers konti representerer valutakrav på Norges Bank. Sammen med statsveksler utstedt til utenlandske sentralbanker var kravet fra utlandet på Norges Bank 415 mill. kr.

Denne gjennomgåelse viser at Staten har langt mindre lett mobiliserbare krav på Norges Bank enn for et år siden.

Hovedresultatet av bevegelsen på aktiva- og passivapostene i Norges Banks regnskap har som sagt vært at seddelomløpet er steget med 144 mill. kr. Det er altså også i 1949 tilført markedet ny kjøpekraft via Norges Bank, men — og det er viktig — det beløp som kan tilføres markedet ved å aktivisere fordringer på Norges Bank, er mindre enn for et år siden. Men ennå er det meget stort.

I år som i fjor har søkelyset vært rettet mot privatbankenes utlån. Etter 1945 da utlånene var lavere enn før krigen, har de stadig steget. I 1946 passerte de førkrigsnivået og lå ved utgangen av 1948 89 % over dette, for i november 1949 å være 112 % høyere enn ved utgangen av 1939. Men denne stigning er ytterst ulik for de forskjellige slags utlån. De ålminnelige utlån — som omfatter den vesentlige del av utlånene til de næringsdrivende — var i november 1949 65 % høyere enn i desember 1939, pantelånene 106 % og verdipapirer 210 %. Utlånsstigningen har altså vært størst for kontiene verdipa-

pirer og pantobligasjoner og minst for alminnelige utlån. Følgen av dette er at fordelingen av utlånene er en annen enn før krigen i 1939. Den var da 52 % på alminnelige utlån, 22 % på pantobligasjoner og 26 % på verdipapirer. Nå er det 40 % på alminnelige utlån, 22 % på pantobligasjoner og 38 % på verdipapirer. Ved krigens slutt var over halvparten (58 %) av bankenes utlånsmidler anbrakt i verdipapirer og bare 22 % i alminnelige utlån. Etter som virksomheten etter krigen vokste, er det ganske naturlig at de alminnelige utlån har tiltatt sterkest, og tendensen har gått henimot samme fordeling som før krigen. Men ennå spiller de alminnelige utlån relativt sett meget mindre rolle enn før krigen. Det vi skal merke oss er at utlån mot pantobligasjoner i de siste år har hatt en tendens til å vokse sterkere enn de andre utlån. Dette er en følge av det økte bygge- og reparasjonsarbeid.

I 1949 steg de samlede utlån med 810 mill. kr. Av denne økning falt 269 mill. kr. på alminnelige utlån, 272 mill. kr. på pantelån og 269 mill. kr. på verdipapirer. Sammenliknet med tidligere år er stigningen i de alminnelige utlån liten. De steg i 1948 med 519 mill. kr., i 1947 med 688 mill. kr. og som sagt i 1949 med 269 mill. kr. Pantelånene har steget jevnt fra år til år, mens bevegelsen i verdipapirporteføljen har vært meget ujevn. I 1947 steg den med 550 mill. kr., i 1948 med 148 mill. kr. og i 1949 med 269 mill. kr.

Denne bevegelse i utlånene som jeg har søkt å karakterisere ovenfor, finner vi igjen både hos aksje- og sparebanker. I begge bankgrupper er en betydelig mindre del av bankenes midler anbrakt i alminnelige utlån nå enn før krigen, og en større del i pantelån og verdipapirer. For aksjebankene var det henholdsvis 77 og 23 % før krigen mot nå 56 og 44 %, for sparebankene 34 og 66 % før krigen mot nå 25 og 75 %. Begge bankgrupper har altså mye mer av sine midler anbrakt i verdipapirer nå enn før krigen, privatbankene 27 % nå mot 15 % før krigen, sparebankene 50 % nå mot 34 % før krigen. Privatbankene har også anbrakt relativt mer i pantobligasjoner enn før, 17 % nå mot 8 % før krigen, mens sparebankene hadde relativt mindre i pantelån, 26 % nå mot 32 % før krigen.

Hva viser disse tallene? Det framgår av dem at fra hvilken side en ser det, viser det en kaller de alminnelige utlån ikke noen skjev utvikling når en tar hensyn til den virksomhet som er satt i gang her hjemme. De viser videre at de utlån som direkte eller indirekte skyldes investeringsvirksomheten — bygg og anlegg — er steget mest. Dette kommer ennå tydeligere fram når en vet at en ikke uvesentlig del av det som er lånt ut mot verdipapirer via offentlige banker og på annen måte er gått videre til pantelån eller til å fremme investeringsvirksomhet. De offentlige banker og kredittinstitusjoner hadde for det siste fulle år det foreligger oppgave for, 30/9 1948—30/9 1949, økt sine utlån med 455 mill. kr., herav falt 363 mill. kr. på statsbankene.

Dertil kommer at en ikke uvesentlig del av de alminnelige utlån er gitt til investeringsformål, det samme gjelder en del av forsikringsselskapenes plasseringer. Alt dette viser hvor overordentlig sterkt investeringsvirksomheten har satt sitt preg på kredittutvidelsen.

Et annet spørsmål er hvordan denne lånevirksomhet har virket på bankenes likviditet, og hvordan bankene har finansiert sine utlån.

Bankene hadde i kasse og på folio i Norges Bank og i statsveksler 2546 mill. kr. pr. 31/12 1948 og ca. 2046 mill. kr. pr. 30/11 1949. Dette er

de rene likvider som en kan regne med er lett mobiliserbare uten risiko for kurstap. Setter vi disse reserver i forhold til de samlede utlån, får vi et uttrykk for hvor mye disse utlånene kan økes ved å trekke på kasse og folio i Norges Bank. Denne prosent var ved utgangen av året 1948 ca. 38, og pr. 30/11 1949 ca. 27 %. Før krigen var den ca. 2 %. Bankenes evne til å øke utlånene ved hjelp av disse reserver er for så vidt mindre nå enn for et år siden, men er ennå meget stor. Bankene hadde i 1949 til 30/11 1949 en samlet utlånstigning på 810 mill. kr., reservene sank til dette tidspunkt med 500 mill. kr. Differansen er altså finansiert på annen måte. En del av denne differansen har de finansiert ved hjelp av innskuddsstigning. Innskuddene + postremisser, som vi må ta med på grunn av disses bevegelse i desember 1948, steg nemlig til 30/11 1949 med 220 mill. kr. Innskuddsstigningen har spilt mindre rolle som middel til å øke utlånene enn i tidligere år, for folioinnskuddene har steget lite i år, noe som henger sammen med at penger er trukket inn via Marshall-hjelpen.

Som en vil ha sett er banktallene i høy grad preget av investeringsvolumet, men omfanget av dette er også gjort mulig ved et rikelig og lett pengemarked.

Skal vi nemlig gjøre oss noe håp om å forstå økonomisk virksomhet, må vi alltid ha klart for oss at behovene samlet sett alltid er langt fra sitt metningspunkt. Det er så uendelig mange ting en ønsker seg. Vi har behov for fullkomne skoler, for sykehus, for sportsplasser, for mer fritid, for større anledning til å reise, for flere og bedre hus, for mer klær, for biler. Det er behov for de mest fullkomne maskiner, for bedre utstyrte fabrikker, for nye kraftverk, for bedre og flere veier. Kort sagt, det er en uendelig rekke av behov som ikke er tilfredsstillt og som kan synes å representere meget rimelige krav. For den enkelte mann i hans private liv settes grensen av den pengeinntekt og de sparepenger han rår over, for den som driver næring i en eller annen form settes grensen av hans egenkapital og de lån han kan få, forutsatt at han mener det lønner seg å tilfredsstille sitt behov for nye driftsmidler. Kan han i dag selge alt til lønnsomme priser eller mener han å kunne det i framtiden, vil hans etterspørsel etter investeringsgoder bli meget intens.

Den grense som settes fra pengesiden, har vært særdeles elastisk etter krigen, og som jeg har sagt før, har den i høy grad bidradd til den utvikling vi har hatt. Den har gjort det lettere for folk å sette nye tiltak i gang, tross kvantitative restriksjoner. Den har også skapt en etterspørselsstruktur her hjemme, som har satt sitt preg på hele vårt samfunn og bidradd til at det har vært mulig å ta store løft når det gjelder velferdsformål. Alt i alt har den gitt oss en følelse av å være rikere enn vi er, og Marshall-hjelpen har forsterket dette inntrykk. Det er vanskelig for den enkelte mann å se forbindelsen mellom denne hjelp og hans private økonomi. Enhver mann vet at selv om han ved hjelp av gaver og lån lenge kan holde sin forretning gående og sin levestandard oppe, så er det først hvis disse gaver og lån gjør det mulig for ham i framtiden å tjene så mye at han kan stå på egne ben, at han står på sikker grunn. Og annerledes er det ikke med et enkelt land overfor omverdenen. Landet må også innrette seg slik at det står på sikker grunn.

Dette har også vært målet for dem som har ledet vår økonomiske politikk i de siste år. Det har vært sagt gang på gang at hovedoppgaven var å bygge opp vårt produksjonsapparat, slik at vi i framtiden skulle stå sterkere. Men en politikk har mange formål og jeg mener at almenheten har

fått for liten forståelse av det jeg tidligere har gitt uttrykk for: så lenge vi holder på å bygge opp vårt produksjonsapparat, har vi ikke råd til å heve den enkelte manns velferd i samme tempo. Det må komme som et resultat av produksjonsapparatets utvidelse. Da kommer strømmen av varer og goder. Det finnes ingen annen kilde.

Men er det ikke så at vi ikke må dømme utviklingen etter stillingen i dag? Investeringene tar tid, og når de etter hvert modnes, så vil situasjonen endres. Det er mye i dette. En behøver bare å vise til alle de skip som er under bygging og til andre tiltak som ennå ikke er fullført. Er det ikke også så at vi har opprettholdt rasjonering for flere varer lenger enn de fleste land, har vi ikke i vår importpolitikk lagt vekt på å få inn produksjonsvarer framfor forbruksvarer? Jo, det er riktig. Men er det ikke også så at vi har mer fritid enn noen gang før i vår historie, at vi som folk mener å ha hatt råd til — tross sterke restriksjoner på reisevaluta — en netto reiseutgift på minimum ca. 50 millioner kroner i 1949, og at vi har hatt et konsum av urasjonerte varer og surrogatvarer som aldri før? Har ikke pengesiden i vår økonomi bidradd til en viss skjevhet i utviklingen? Det gir seg utslag på mange måter, og har både gitt arbeidskraften en urasjonell anvendelse, og også bidradd til at det samlede resultat av arbeidet ikke er blitt det det burde. Dette er kommet som et resultat av den kjøpekraft i kroner samfunnet har, og har ikke vært planlagt eller ønsket av noen.

Det er i denne situasjon vi møter devalueringen, frilistevarerne og den nye betalingsordning. Direkte berører begge balansen overfor utlandet, men de vil få stor virkning også på vår indre økonomi.

Hensikten med devalueringen er å gjøre det dyrere å importere fra dollarområdet og å stimulere eksporten ved at det blir billigere for amerikanerne å kjøpe. Meningen med den er med andre ord å virke på balansen via prissystemet. For så vidt kan en si at en igjen har tatt i bruk et av de midler som en brukte før i tiden, da mangel på likevekt i balansen utad fikk utløp i valutakurser, priser og andre verdibestemmende faktorer. Men i det reguleringsystem vi har hatt etter krigen, betyr den noe helt nytt. I hvilken grad devalueringen vil slå ut i prisene vet vi ikke ennå. Det er mange andre momenter som kan virke både til å nøytralisere og forsterke virkningen av nedskrivningen, men det er nok realistisk å tro at et land som har devaluert vil måtte betale mer i sin valuta for importen fra dollarområdet og — regnet i dollar — vil måtte selge sine varer til noe lavere priser. Dette vil si at devalueringen i første omgang betyr et press på levestandarden for det land som har devaluert eller med andre ord, devalueringen fører i dette land til en nedsett realinntekt. Klarere blir dette hvis en forstår hva problemet var før devalueringen. England kunne ikke selge nok til U.S.A. En av hovedårsakene var at de engelske produksjonsomkostninger var for høye. Disse måtte altså bringes ned, men direkte lot det seg ikke gjøre. Det måtte skje via devalueringen og en prisstigning som måtte bæres av den eksisterende inntekt. Dette må en ikke skjule for seg selv. Spørsmålet blir: Er det i dag mulig å holde den levestandard vi har, og samtidig balansere vår ytre økonomi? Til det vil jeg svare nei. Den eneste vei ut av det er å heve produksjonen pr. arbeidstime, uten at omkostningene samtidig presses oppover.

Dette er bakgrunnen for de forslag som er antydnet av Regjeringen, og som går ut på å sette en grense for subsidiene og la de nye prisstigninger virke på prissystemet uten kompensasjon. Det vil virke hardt, men det er en

nødvendig prosess skal vi komme velberget gjennom de år som ligger foran oss. Det virker naturligvis ennå hardere, fordi store grupper av folket har en uklar idé om at en regjering gjennom flerårige prisavtaler kan garantere gruppens medlemmer uendret realinntekt i årrekker, noe som ingen regjering kan gjøre, hvilket økonomisk system den enn arbeider etter.

Det annet spørsmål som er blitt aktuelt ved det som er hendt og er i emning i Paris, er liberaliseringen av handelen og den nye betalingsordning. Dette er tenkt som et ledd i samarbeidet mellom Vest-Europas land. Samtidig har det som kjent vært forhandlinger om regionale avtaler. Av disse har forhandlingene om en nordisk tollunion og betalingsavtalen mellom England, Danmark, Sverige og Norge størst interesse for oss.

Tollunionsforhandlingene har foreløpig ikke ført fram, vesentlig på grunn av betenkeligheter fra norsk side. Tollunioner har etter krigen fått ordet for å bety meget viktige skritt i retning av en bedre utvikling av landenes økonomi og en friere handel.

Til dette vil jeg si at en tollunions betydning for verdenshandelen beror mye på høyden og arten av den tollmur som en slik union reiser overfor resten av verden. Jeg kan heller ikke innse at den vil kunne få stor betydning, så lenge en opprettholder systemet med kvantitative reguleringer av importen. Jeg er også meget i tvil om en tollfrihet mellom flere land i og for seg kan føre til en arbeidsdeling mellom disse land som nytter produksjonsressursene på den mest rasjonelle måte. Dette vil bare kunne skje hvis det også er bevegelsesfrihet for kapital og arbeidskraft mellom landene. Slik var det iallfall tilnærmelesvis under den korte frihandelsperioden i det 19de århundre. En fri handel mellom de tre land må følges av en ganske annen fusjon av de tre lands økonomi enn den som direkte følger av tollfri varehandel, om den skal få full virkning.

Avtalen mellom England, Danmark, Sverige og Norge — Uniscan — går ikke meget vidt, og Norge har som kjent tatt flere reservasjoner enn de andre land på grunn av at vår betalingsbalanse er så ugunstig. Hovedpunktet i avtalen gjelder løpende betalinger som skal bli frie mot etterkontroll, og den gir fri en del betalinger som en nå må ha Norges Banks forhåndssamtykke til å foreta. Den er derfor et steg i retning av friere betalingssamkvem, og vil vel alt i alt bety et framskritt. Men frihet for løpende betalinger er i dag ikke det viktigste. Det viktige er en gang å komme tilbake til frie kapitaloverførslor, men at betingelsene for dette på det nåværende tidspunkt ikke foreligger for de fire land, må være innlysende for alle.

Mye viktigere enn dette er beslutningen om frilistene og det som nå er i emning i Paris.

Det første vedtak om frilistene er av 4. juli i fjor. Ved senere vedtak er frilistene utvidet til 50 % av den private import særskilt for mat og fôrstoff, råvarer og ferdigvarer fra andre Marshall-land.

Med frilistene er det kommet et helt nytt moment inn i handelen mellom de vest-européiske land. Fra krigen sluttet, har som kjent innførselen til de fleste européiske land vært avhengig av lisens, og importens omfang er blitt bestemt av de mengder som myndighetene har bestemt skal innføres. Varekvotene er videre fordelt på de forskjellige land, dels på grunnlag av tosidige handels- og betalingsavtaler, dels på grunnlag av den disponible valuta. Ordningen vil svare til at en mann ikke får kjøpe mer enn sin rasjon, og at denne rasjon må kjøpes hos en bestemt kjøpmann.

Når en vare blir satt på friliste, betyr det derimot at en kan kjøpe så mye en vil av denne vare og fra hvilket som helst av de land som er med i ordningen, eller om en vil si det slik: all rasjonering av disse varer er opphevet. Frilisteordningen gir altså også landene høve til å kjøpe hos den som kan selge billigst. Dermed har konkurransemomentet fått større betydning.

Det sier seg selv at denne ordning med frilister, når den skal passes inn i det herskende økonomiske system, vil virke som et fremmedlegeme som kan føre til at systemet sprenges. Nå kjenner vi ikke virkningen av frilistene ennå. De har ikke vært i kraft lenge nok til det. Og vi må også merke oss at en i alle land, for å begrense virkningen av frilistene ved valget av frilistevarer har søkt å ta ut dem som en mente det innenlandske behov var dekket for.

I Paris er det stilt krav om ytterligere utvidelse av frilistene. Foreløpig har en bestemt seg til å gå til 60 %, innen 1. juli, og så ta opp drøftelser om å gå videre til 75 % innen utgangen av 1950.

Realiseres disse planer, betyr det at $\frac{2}{3}$ av vår private import blir uavhengig av importrestriksjon og bare avhengig av det innenlandske marked og dets kjøpekraft i kroner.

Det er ikke vanskelig å tenke seg hvordan dette vil virke for oss. Ta for eksempel tekstilsektoren, hvor det ennå er et stort underskudd. Selv om rasjoneringen blir holdt oppe, vil tilførslene, med den etterspørsel vi har, lett kunne bli så store at de sprenger rammen for vår balanse utad. Tenk på alle slags gjenstander til hjemmene, fra symaskiner til kopper og glass. Og en ting må vi merke oss: Det behøver ikke å hindre import at den norske produksjon av en vare er stor nok til å dekke markedetsbehovet, ja selv om dette er en eksportvare, vil en kjøpe varen fra utlandet, hvis prisene på de importerte varer er lavere. Konkurransen som vi etter krigen har merket lite av hittil, vil gjøre seg gjeldende på ny. Det er den ene følge utvidelse av frilistesystemet kan få. Den annen er at vi gjennom frilistesystemet meget hurtig kan komme til å bli illikvide på valuta. Det blir heller ikke høve til å velge mellom nødvendige og ikke nødvendige varer, det blir til syvende og sist konsumenten som velger, og ingen konsument anerkjenner den rangordning mellom varene som oppstilles av myndighetene. Konsumenten søker å tilfredsstille sine behov slik som han bedømmer dem, innen rammen av den kjøpekraft han rår over.

Enhver som kjenner Norges stilling i dag, og det økonomiske system vi har levd under, vil vite at vi ikke er modne for fritt varekjøp. På den annen side vet vi at vi er mer avhengig av den internasjonale handelsutvikling enn de fleste, så vi kan ikke holde oss utenfor. Vi er også en del av Vest-Europa, og må søke samarbeid med det.

Det er i denne situasjon vi må søke å orientere oss. Det er på den ene side vår betalingsbalanse, på den annen side vår indre økonomi, som det blir spørsmål om å få til å stemme.

Frilisteordningen er som sagt et forsøk på å utvide det samarbeid som tar sikte på å koordinere Vest-Europas økonomi. Dette samarbeid har hittil vesentlig tatt sikte på å løse betalingsvanskelighetene mellom landene. Hittil har betalingen mellom dem vært bygd på tosidige betalingsavtaler, med en viss gjensidig kompensasjonsordning. Denne siste har alt i alt hatt mindre betydning og måtte få det, fordi enkelte land er debitorer, og andre igjen kreditorer overfor resten av landene. Delvis på siden av dette system er så de

dollar brakt inn som amerikanerne gir i form av trekkrettigheter, men det mangler mye på at en er kommet til et system med full konvertibilitet av valutaene.

Det nye en har arbeidet med i Paris, er å søke å bringe betalings-systemet et skritt videre framover, men ennå er en ikke nådd fram til noe endelig resultat. Det sier seg selv at skal det lykkes å komme bort fra den bilaterale handel og få frilistesystemet til å virke, så må dette følges av en betalingsordning som gjør valutaene konvertible overfor hverandre. Det er mange vansker som må overvinnnes før et slikt betalingssystem kan bli etablert. Den største vanskelighet er kanskje å finne fram til en kredittordning som erstatter de kapitaloverførslene mellom landene, som før gjorde det mulig å ha flersidig fri handel og konvertible valutaer. Disse lands økonomi skiller seg nemlig sterkt fra hverandre. Noen er som sagt utpregede kreditorland, andre utpregede debitorland. Men viktigere enn dette er det at enkelte av landene er gått inn for en mer fri økonomi, hvor hovedvekten er lagt på sanering av pengevesenet, mens andre har ført en pengepolitikk som har et inflasjonistisk drag, og bygger på en dirigert økonomi og setter full sysselsetting som et primært mål.

Vi kan tenke oss to land av disse typer, land A og B. Landet A har drevet deflasjonen så vidt at den innenlandske kjøpekraft er gått sterkt ned. Det har fått ganske stor arbeidsledighet, men er kreditorland overfor land B.

Land B har et inflasjonspreget pengesystem, med overfull sysselsetting og stor kjøpekraft innenlands. Dette bidrar til at det ikke har varer nok til eksport. Det kan derfor ikke importere nok, tross de kreditter det har fått.

Mellom to slike land vil handelen måtte gå ned til skade for begge. De må begge modifisere sin økonomi om det skal kunne gå. De må, som det har vært sagt, følge spilleregler. Det er dette som er så vanskelig å få til, for hvert land synes at dets politikk er den riktige. Men vil en være med i internasjonalt arbeid, må en være villig til å lempe seg.

Vår stilling har en viss likhet med land B, og det er vår situasjon vi først og fremst må ta standpunkt til.

Jeg har prøvd å gi et bilde av hvordan jeg ser på vår stilling. Vi har nå i fem år etter krigen kunnet føre landet fram under et bestemt system. Det er mye som er skapt av kapitalverdier av varig verdi i disse fem årene. Vi har hatt full sysselsetting, og mange tiltak er gjort for folkets velferd. Mye av dette skyldes selvsagt vårt eget arbeid, men det hadde ikke lyktes uten tilførsel av utenlandsk hjelp i form av gaver og lån, og økt kortsiktig gjeld. Vår økonomiske stilling overfor utlandet har hele tiden vært labil, og vi har ikke greidd å øke vår egen fortjeneste i utlandet i takt med den utvidede virksomhet her hjemme.

Slik har det vært i alle etterkrigsårene. I 1947 ble stillingen kritisk, men vi ble reddet via Marshall-hjelpen. I 1950 kan stillingen igjen bli kritisk om planen med 60 og senere 75% frilistevarer blir gjennomført. Dette er det korttidsproblem vi står overfor. Men ved siden av dette foreligger det et langtidsproblem som vi vil begynne å føle fra 1952 av.

Vi må først konsentrere oss om korttidsproblemet. Skal vi kunne løse dette må de tiltakene vi selv kan treffe bli effektive meget snart. Det kan de neppe bli, og derfor er det mye som taler for at vi er ett av de land som på en eller annen måte må få tid på oss for å kunne bli med i den liberali-

sering av handelen som er i emning. Men tiltakene må en gå i gang med med det samme så det kan bli mulig for oss å være med i det intereuropéiske samarbeid.

Jeg har tidligere understreket hvorfor vi må forberede oss på en kommende liberalisering av handelen, og jeg gjentar at hele vår virksomhet, hele vårt produksjonsliv er avhengig av tilførsel av utenlandsk kapital, og at det vil være realistisk å regne med at denne tilførsel ikke får det samme omfang i 1950/51 som nå. Det gjelder for det første Marshall-hjelpen, det gjelder også plafondkredittene, hvilken form den nye betalingsavtale måtte få. Vi bør også gå ut fra at inntektene av våre salg av varer og tjenester til utlandet 1950/51 ikke vil bli så store at de kan veie opp nedgangen i den kapitalimport vi har hatt hittil. Mye av det som er under bygging vil ikke bli ferdig i denne periode, og utgiftene til våre skipskontrakter vil i de første år legge beslag på mye av skipsfartens inntekter.

Fra hvilken side vi enn ser det, vil det ikke bli lett å holde vår import oppe på det nåværende nivå, og å gi den en sammensetning som svarer til vår indre økonomi, slik den er i dag. Det eneste middel som kan lette våre utgifter til utlandet hurtig og dermed bedre balansen, er å få skutt ut betalingerne for våre skipskontrakter over et lengere tidsrom. Ved det ville skipsfarten kunne stille større beløp til dekning av underskuddet på vår balanse i de første vanskeligste årene. Til gjengjeld ville en få større renter og avdrag å bære senere. Om dette er en farbar vei vet jeg ikke, eller hvor mye dette vil bety for vår balanse utad, men det vil neppe senke utgiftene så sterkt at det hjelper oss gjennom den vanskelige periode vi har foran oss.

Det er heller ikke så lett å øke våre eksportinntekter hurtig. Den eneste utvei til dette er så vidt jeg kan se å eksportere mer av vår løpende produksjon, og for å nå det er det ikke noe som virker hurtigere enn at det blir mer lønnsomt å selge ute enn på hjemmemarkedet. Det vil med andre ord si at hjemmemarkedet må legge beslag på mindre av de varer som kan eksporterens enn tilfelle er i dag. Om en slik eksport kan komme i gang, beror i høy grad på vår indre økonomi.

Denne er som nevnt preget av en overordentlig høy investeringsvirksomhet og av det inflasjonistiske drag vårt samfunn har. Begge deler har virket som et press på vår økonomi og bidradd til en ikke ønsket fordeling av produksjonsfaktorene. Dette press må vi søke å bli kvitt. Det kan skje ved å minske investeringstakten og ved å ta bort inflasjonstendensen. Å minske investeringstakten, slik at dette virker momentant, lar seg ikke gjøre, for den er bestemt av det som alt er under arbeid. Men enkelte investeringer kan selvsagt strekkes ut over et lengere tidsrom enn opprinnelig bestemt, og mye som er planlagt kan utsettes. En må være forberedt på at dette vil møte motstand fra mange hold. Kjenner vi ikke alle til de enkelte distrikters representanter som synes at nettopp den skolen, det sykehuset, den veien, den jernbanen, den bedriften er det viktigste. Det er meget vanskelig for den enkelte å forstå at det å sette i gang disse arbeider nettopp nå kan ha følger for vår balanse utad. Han vil spørre: Hvordan kan det være tilfelle? Det kan ikke gis annet svar enn at det er arbeider som legger beslag på produksjonskrefter som anvendt på annen måte, direkte eller indirekte, vil kunne gi vår produksjon en retning som bedrer vår balanse. Når det er dette en vil oppnå, må en også være villig til å innrette seg slik at en når det en tar sikte på. Det mest nærliggende middel er å gjennomgå Statens budsjett,

begrense dets omfang og bedømme de formål budsjettet skal tjene ut fra hensynet til landets stilling. Selvsagt er dette meget vanskelig. Det vet enhver finansminister som skal gjennomføre det i praksis. Han står overfor en nokså uløselig oppgave, fordi så mye av utgiftene er bundet ved tidligere beslutninger, beslutninger som er tatt under inntrykket av at vi var rikere enn vi er.

I dag kan også investeringenes volum og retning til en viss grad bestemmes gjennom de direkte reguleringer som vi alle kjenner. Men jeg tror ikke at en når fram ad denne vei alene. Det som for meg står som det viktigste i dagens situasjon er å finne midler som kan virke på det samlede etterspørselsnivå. Hovedoppgaven blir med andre ord å fri samfunnet for det inflasjonistiske trekk i vår økonomi som har gjort seg gjeldende i alle årene etter krigen. I 1949 er det, som jeg har sagt tidligere, tatt noen skritt i denne retning, men ennå står det meget store beløp inne i Norges Bank som kan tilføres markedet. Og pengemarkedet er fremdeles meget lett.

Skal vi kunne minske presset fra pengesiden er det følgende midler en kan bruke: en kan trekke inn penger via Marshall-hjelpen, via skatter, begrense kreditten, og gjøre pengene mindre verd via prisene. Ved forslaget om å sette en bestemt grense for subsidiene er en slått inn på den siste vei. Enkelte av de nye skatteforslag kan ha samme virkning, hvis denne ikke oppheves igjen via budsjettet. Andre skatteforslag derimot kan komme til å forsterke inflasjonspresset via konsumentene, fordi disse skatteforslag om de gjennomføres, minsker sparelysten og virker til at en bruker av sin formue til konsum. Men hverken begrensningen av subsidiene eller nye skatter vil være tilstrekkelige under den nåværende situasjon. Jeg kan ikke innse at en kan unngå også å gripe til midler som virker på kredittsiden.

Alle slike midler, både de som virker indirekte på investeringen og de som virker via pengesiden, har til hensikt å bringe balanse i den indre økonomi. En kan kalle det en saneringsprosess — eller som engelskmennene sier, en prøver å gjennomføre en disinflation. Dette er ikke det samme som en deflasjon. Meningen er med andre ord ikke å fremkalle en depresjon med alle de følger dette vil ha. Det må en alltid ha for øye. Men en må heller ikke innbilde folk at en saneringsprosess kan gjennomføres uten at vi vil føle det. Det en slik operasjon tar sikte på er å skape en tilstand som kan danne grunnlaget for en mer rasjonell utnytting av produksjonsressursene. Overgangen vil utvilsomt måtte føre med seg et foreløpig press på levestandarden, og den omgruppering av arbeidskraften som er en del av omleggingen, vil kjennes hard for mange.

Korttidsproblemet kan vi nok løse, hvis vi vil være realistiske og innrette oss på det.

Langtidsproblemet vil bli akutt når Marshall-hjelpen faller bort i 1952. Vi må nemlig også etter den tid regne med at vi trenger kapitalimport. Hvordan utsiktene for tilførsel av kapital vil bli innen den tid og hvilke former den vil ta er det ikke mulig å si noe om i dag. Men det ville være klokt om en la forholdene til rette slik at den utenlandske kapital vil finne seg tjent med å søke til Norge. Kapitalen — enten den kommer som lån på det åpne marked eller via internasjonale banker eller statsbanker — har nemlig den egenskap til felles med de fleste mennesker at den søker dit hvor den kan leve sikrest og best.

Det har vært sagt av mange andre enn meg at de årene vi har foran oss vil bli vanskelige, og ett av de spørsmål vi stiller oss er: Vil vi i årene som kommer, kunne opprettholde full sysselsetting? Til det vil jeg si: Svaret beror på hva en mener med full sysselsetting. Mener en en situasjon som i dag med mangel på arbeidskraft i mange virksomheter, en situasjon hvor hver kvinne og mann kan beholde det arbeid de har nå på det sted de bor, så vil jeg svare: det kan vi ikke. Mener en derimot med full sysselsetting at det vil bli arbeid å få for alle, selv om det blir noen omstillingsarbeidsledighet, så vil jeg svare at full sysselsetting kan opprettholdes. Vi må nemlig huske på at det er mange arbeidsplasser som er ledige i dag, selv om de ikke registreres, og vi må ikke glemme at tilveksten av de arbeidsdyktige klasser i befolkningen er overordentlig liten, ca. 2 600 mennesker i år mot ca. 19 000 for 10 år siden.

Men omstillingsprosesser er alltid vanskelige å komme igjennom, og det vil føles ennå hardere fordi vi i flere år ikke har behøvd å tenke på det. Det kan se ut som omstillingen er tvunget fram utenfra, men vi må ikke glemme at vi alt i 1947 hadde vært nødt til å legge om, hvis vi ikke hadde fått hjelp fra U. S. A. Målet for oss må være, som jeg sa for 3 år siden, å innrette oss slik at vi ikke kommer i en tvangssituasjon, og dette mål kan vi nå om vi alle legger ryggen til hver i vårt arbeid, og stiller de største krav til oss selv, ikke til andre og til samfunnet hver gang vanskelighetene melder seg.
